

WAGNERIANA CATALANA Nº 29 ANY 2008

TEMA 8: ALTRES COMPOSITORS. 8.1: WAGNERIANS CATALANS

TÍTOL: **JOSEP DE LETAMENDI**

AUTOR: *Jordi Mota*

Letamendi era un savi. El diccionari de la llengua espanyola diu que el savi és “la persona que posseeix la saviesa”, i si mirem el terme “saviesa” llegim: “Coneixement profund en ciències, lletres o arts”. Doncs bé, res de tot això defineix el que crec que molts entenem per savi, que seria en la nostra trasbalsada vida d’avui, el contrari de l’“especialista”. Repetirem la reiteradament citada definició d’especialista com aquella persona que cada vegada sap més sobre cada vegada menys, fins que arriba a saber-ho quasi tot sobre quasi res. Doncs bé, aquesta coneguda definició ens serveix d’una manera magnífica per adonar-nos de què el “savi” és el que sap molt

I

Associació Wagneriana. Apartat postal 1159. Barcelona 08080
[Http://www.associaciowagneriana.com](http://www.associaciowagneriana.com) info@associaciowagneriana.com

sobre quasi tot. Aplicant el concepte del diccionari de la llengua espanyola és evident que en el món hi haurien molts savis, i si la paraula quasi ha desaparegut del vocabulari normal, és degut a què el simple coneixement, per profund que aquest sigui, sobre un tema, no és suficient per merèixer el títol de savi. Els savis han desaparegut i un dels més il·lustres va ser el Dr. Letamendi. Què és, doncs, per nosaltres un savi? Podríem dir que es tracta de persones d'una gran intel·ligència -això per descomptat-, però que posseeixen també una gran intuïció. I en el terreny de l'intuïció, Letamendi va ser evidentment un mestre, com ho evidencia el pròleg que va escriure per a la biografia de Wagner escrita per Joaquim Marsillach i publicada en vida del mestre. Wagner, en una carta dirigida a Marsillach, va definir Letamendi dient: "Cap alemany, cap francès ni italià, ha pogut, en la seva peculiar forma de conèixer i d'expressar-se, causar-me tan profund i grat sentiment d'admiració com aquest savi, sense comparació il·lustrat i genial, a qui vostè té el goig de dir-li amic seu". Tanta impressió va causar en Wagner el pròleg de Letamendi que va ser publicat en la revista fundada pel propi Wagner, les "*Bayreuther Blätter*", com la primera col·laboració no alemanya inclosa en la revista.

I sens dubte, en gran part, el text de Letamendi era intuïtiu, doncs en aquest moment -1878- la literatura sobre Wagner era molt minsada i els grans estudis analitzant l'obra wagneriana encara no s'havien escrit.

Letamendi va saber captar immediatament el sentit de l'obra de Wagner, com també esbrinar altres complicats problemes tant en la medicina, la seva especialitat, com en altres terrenys en els que s'hi aventurava amb convicció i seguretat. Com a pintor, segons sembla, va realitzar obres molt estimables. Va ser deixeble de Martí Alsina i com a compositor, va demostrar àmpliament, que era capaç d'abordar qualssevol tema per complicat que aquest sigui, i que si no va poder fer incursions en altres camps de l'art o de la ciència, va ser degut a la limitació pròpia d'una vida, però els seus cinc volums d'obres completes, són la mostra evident del seu talent i genialitat.

És curiós què en l'època actual quan "pintar" o "composar" requereix molt menys esforç que el que calia en temps de Letamendi, no coneixem casos de científica que hagin abordat aquests temes en profunditat. Hi ha, i sempre hi ha hagut, metges que pinten i que pinten bé, però és evident que composar és una

II

altra cosa, i més encara quan es tracta d'obres simfònic-corals de gran envergadura.

Letamendi, no podia ser d'altra manera, també era poeta, i al menys una petita poesia seva es va fer molt famosa i fins i tot avui és possible escoltar-la ocasionalment com una curiositat. Es tracta de "una receta para alargar la vida" i diu el seu text:

*"Vida honesta y arreglada,
usar de pocos remedios
y poner todos los medios
de no apurarse por nada.
Ejercicio y diversión,
no tener nunca aprensión.
Salir al campo algún rato,
poco encierro, mucho trato
y continua ocupación".*

El propi Doctor va analitzar tots aquests conceptes d'una manera àmplia, sempre des del punt de vista de la medicina i es troben publicats en les seves Obres Completes -Volum I-.

L'obra principal que Letamendi va compondre va ser la "**Missa de Rèquiem**". Per realitzar aquesta obra, havia de profunditzar en el difícil camp de la instrumentació. El propi Letamendi ens explica en el proemi d'aquesta obra: "Per atrevit, no em quedava, des del flautí al contrabaix, cap instrument per profanar, no certament per esdevenir hàbil en ells, sinó per conèixer-los en el seu principi i les seves genialitats. Tant sols desconeixia la trompa de mà (i el seu germà petit, l'antic clarí), per haver-la mirat sempre amb un recel respectuós; però va esmenar aquesta falta (l'Agost de 1885) la bondat de l'insigne mestre concertista D. Lluís Font, donant-me catorze o quinze lliçons teòriques i pràctiques de tan ardu com molt noble instrument".

No obstant A. López Almagro ens aclareix una mica més com l'eminent doctor va poder abordar el complicat tema de la instrumentació: "Quan va començar la composició del seu "**Rèquiem**", pensant escriure la missa per a una gran orquestra, i sentint la necessitat d'uns coneixements que no tenia en aquell moment, un matí em va preguntar: "Hi ha alguna obra que doni un coneixement

exacte de tots els instruments de l'orquestra, amb notícia detallada del caràcter distintiu de cadascun, les seves extensions respectives, millors efectes, i tot el que pugui ser útil i necessari per servir-se'n amb un bon resultat?". Li vaig parlar de diverses obres que tracten de la matèria i, com més a mà, li vaig indicar el "Tractat d'instrumentació" de Berlioz; i ensenyant-li un exemplar, vaig afegir: "Però aquesta és una obra de romans; cal molt de temps i molt de treball per esbrinar tot el que hi ha aquí dins". "Ah!, -va replicar- jo tinc un procediment meu per a reduir temps i treball"; i va sortir amb el seu llibre sota el braç, mentre que jo em quedava dubtant que tingués paciència i prou força de voluntat per acabar l'estudi d'aquella obra, perquè realment es tracta d'un gran volum, extens i abundós en doctrina, que exigeix, tan sols per tenir una idea d'ell, molts mesos d'estudi. Encara no havia passat una setmana, quan el Doctor em va presentar un plec de paper de carta ple de notes, signes i gargots, dient-me: "Aquí hi ha tot el que jo necessito del "Tractat d'instrumentació" de Berlioz". I efectivament, allí hi estava condensat tot el més important per poder servir-se dels instruments de l'orquestra, aprofitant els seus millors efectes i evitant les seves escabrositats".

El resultat obtingut per Letamendi va ser reconegut com a valuós pels grans músics del moment: Tomás Bretón va definir la Missa de Rèquiem dient que "no tan sols està ben feta, sinó que és de notable i fecunda originalitat". Federico Aliver Cobeña ens diu en el seu llibre "Letamendi" que "Barbieri, el gran cantor d'aquell Madrid ingènuament castís, va elogiar-la sense reserves", però sens dubte el text més interessant és l'anàlisi de l'obra que va fer Felip Pedrell. Pedrell va dedicar tres extensos articles sobre l'eminent metge a "*La Ilustración Musical Hispano-Americana*" números 46, 47 i 48 entre desembre de 1889 i gener de 1890. El primer que comenta és la seva impressió general quan va poder tenir la partitura en les seves mans per primera vegada: "La vaig sentir tota, tot seguit, del començament al final, i l'obra em va semblar perfectament executada, tan perfectament com sabem i podem fer-nos-les executar els que estem versats en matèria d'audicions solitàries", beneficioses, incomparables, i, sobre tot, còmodes i barates: extingit l'últim acord de la Missa, d'una primera impressió i condensant-la en una sola frase, la vaig comunicar al doctor escrivint-li: "Doctor, vostè és el mateix diable". En realitat, de veritat, era

IV

art de bruixeria, en l'aparença, no donar per a la tècnica de determinat ordre de coneixements ni dos rals i en aquest cas especial a l'enrevessadíssim problema de saber manejar l'orquestra i els seus instruments, i el que encara és més, conèixer-la en els seus efectes i aprofitar els seus recursos”.

En el número següent Pedrell analitza l'obra detalladament, i n'hi haurà prou amb un petit fragment del seu extens comentari, per fer-nos una idea de la importància de l'obra:...el nº III, *Ofertori*, i l'originalíssim acompanyament “*a canto fermo*” de l'orquestra mentre el cor de baixos entona el “*Domine, Jesu Christe*”: el “*Quam olim*”, sembla un eco angelical de celestes benaurances: l'atac potent del “*Sanctus*”, on la massa vocal esclata inspirada i grandiosament en un to enharmònic del que s'ha sentit en la introducció d'aquest magne himne al Deu de Sabaoth: el briós uníson dels baixos de l'orquestra preparant la felicitat aparició del “*Pleni sunt*”, les vivíssimes llampegades harmòniques del “*Glòria*” (sobre la segona inversió de l'acord de do major) que produeixen l'efecte de l'aparició d'un istme de llum que s'escampa en un oceà d'harmonia, incomparable fragment en el que la poesia i el sentiment de bellesa s'eleva a les més altes regions de la inspiració...”

És evident que la qualitat musical d'aquesta obra, està garantida.

Quan es va interpretar per última vegada aquesta obra? Tenim en els nostres arxius un programa del 24 d'abril de 1953 on, dins dels actes commemoratius del 75 aniversari de l'*Acadèmia de Ciències Mèdiques de Barcelona*, va tenir lloc un concert on es va oferir la Missa de Rèquiem. El 17 de desembre de 1957 amb motiu del cinquantenari de l'Hospital Clínic de Barcelona, es va fer un altre concert on es va interpretar l'obra “*Dies Irae*” de Letamendi i no tenim constància de què s'hagi interpretat cap més obra de Letamendi des de llavors. Com es pot veure pels dos concerts citats, ambdós es van tractar d'actes de caràcter commemoratiu relacionats amb la medicina. Així doncs, Letamendi considerat estrictament com a compositor, ha estat totalment oblidat. I no obstant la seva obra és considerable, si tenim en compte de què no es va dedicar mai a la composició d'una manera sistemàtica. El seu “Opus” està format per dotze obres de característiques molt diferents:

- 1.- **Lo cor d'En Guillem**: Racconto del Trobador Miraval escrit per a tenor, amb acompanyament d'arpa, piano, dues violes i violoncel, fagot i trompa de mà (1885)
- 2.- **Romanza** per a tenor, amb acompanyament de violoncel i piano.
- 3.- **El Bien Perdido**. Meditació per a piano sobre un tema de Dant.
- 4.- **Mal de amor**, romança sense lletra per a piano.
- 5.- **Patria!** Impromptu, per a dos pianos.
- 6.- **La Separación**, duettino sense lletra per a violí i violoncel amb acompanyament de piano.
- 7.- **Dies Irae** per a tenor, amb acompanyament de piano, harmònim, violoncel, contrabaix, trompa i tímpani. Existeix també una versió per a gran orquestra.
- 8.- **Missa de Rèquiem**.
- 9.- **Ave María**, per a soprano amb acompanyament de piano.
- 10.- **Rimorsi**.
- 11.- **¿A mí, qué?** Polka-Mazurca.
- 12.- **El estudiante aragonés**. Jota-vals.

Una producció variada, però de poca extensió. On es conserven les partitures? Ho ignorem. En tot cas el més rellevant de la personalitat de Letamendi relacionada amb la música, és sens dubte l'aspecte wagnerià i per això acabarem aquest petit esbós biogràfic amb un text d'Apel.les Mestres: "Ell, amb una facilitat sorprenent, quan agafava la ploma, passava de la medicina a la literatura pura, o a la política, o a la sociologia, o a la crítica literària, teatral o musical... Un dels més grans mèrits, per a mi, de Letamendi, és que va ser probablement el primer apòstol del wagnerisme a Espanya. I vaja un apòstol convençut i convincent!".

En Josep de Letamendi de Manjarrés, va néixer a Barcelona l'onze de març de 1828 i morí a Madrid el set de juliol de 1897.

Jordi Mota